

primary bibliography consists of translations in Serbian, Croatian and German Language. This might be a reason for some mistakes in quotation of Greek words. It is a pity that there is no summary in some Congress Language.

In conclusion, I will say that in spite of some critical notes mentioned above, our general impression is that this book of Koprivica, thanks to its profound analysis of the current Platonic problems, is important contribution to the modern philosophical investigations in Serbia. If translated (as a comprehended edition) in some of the Congress Languages it could be interesting in the world, specially for the readers of ancient Greek philosophy.

Vitomir Mitevski
Faculty of Philosophy, Skopje.

ARISTOTE, *Constitution d'Athenes, La regime politique des Atheniens*, traduction nouvelle, introduction, notes et index par Michel Seve, Paris 2006, 190 pp.

Минатата година, после цели 84 години од првиот превод на француски јазик, излезе нов превод на списот *Аџинско уредување*, припишан на Аристотел, што за една средина со традиција во преведувањето на класични автори е необично, та дури и неспфатливо. За воља на вистината треба да се каже дека првиот превод (на G. Mathieu и V. Hausouller) со мали подобрувања и вовед беше преобјавен во 1999 год. од С. Mosse. Најновиов превод, под перото на проф. Мишел Сев, проф. по античка историја на Универзитетот во Мец е сосема оправдан не само заради значењето на овој редок вид на извор (што се гледа и трите колоквиуми организирани по повод 100 годишнината од објавувањето на текстот) туку и заради новите археолошки истражувања што ни овозможува да разбереме некои нејасни места. Авторот има еден избалансиран приод во обработката на овој исклучително стручен текст, приод што ги задоволува и научниците и студентите (од класични студии, историја, философија, до право и политички науки) од една страна и пошироката публика која се интересира за историјата на институциите на еден од најславните градови во класично време, од друга страна. Авторот во белешките упатил на други антички автори каде што има дополнувања (на прво место кај Демостен) или аналогии за уредувањето на Атина, избоботил показател на имиња и поими со објаснување што е корисна комбинација на показател со толковен речник, како и основна библиографија. Во воведот пак авторот прво го прикажува историјатот на откривањето, карактерот на текстот и методите на работа на авторот, а потоа дава многу јасен приказ на атинските институции при што се служи со податоци од археолошките ископувања пред сè за идентификување на теренот (илустрирано со планови на атинската Агора како и на одделните институции) што е типично за француската историска школа, а особено за оние кои се школувале во Француската археолошка школа во Атина формирана во далечната 1846-та год. чиј член бил проф. М. Сев.

Од текстот, насловен *Аџинско уредување*, сè до откривањето на четирите ролни папирус кај Хермуполис во Египет (сега во Лондон) беа зачувани само куси извадоци. По објавувањето во 1891 год. се покажа

дека станува збор за единствен текст од овој вид (делото со уредување на другите 158 градови-држави не е зачувано), ако се исклучат кусите описи на спартанското уредување од Ксенофон и на бојотското од анонимниот автор на Оксириншката хроника. Во овој вид на извори не спаѓа ниту полемичкиот спис на Стариот Олигарх за атинско уредување, а ни делото за идеалната држава на Платон. Напишан во време кога Атина е под македонска власт (стр. 10) и по поразот на Хеленската (Ламиска) војна кога не само што засекогаш ја губи воената поморска сила (322 год. ст.е. битка кај Аморгос), туку за прв пат војнички е надгледувана од Македонците (воена посада во Пиреј), а демократијата ограничена со воведувањето на имотен ценз, овој спис го означува крајот и на атинската моќ, и на славното уредување на Атина како на политички така и на литературен план. Во IV век ст.е. Атина не е веќе централна тема во пишаните извори и нејзината политичка ситуација ја отсликуваат делата на говорниците и натписите. Списот најчесто се датира помеѓу 330 и 320 год. пред ограничувањето на атинската демократија од страна на Македонците што не е прикажано во списот.

Списот е испишан на задната страна на еден приватен документ од времето на Веспасијан и за приватна потреба што се гледа од различните димензии на ролните и на колоните испишани со збиени редови и тесни маргини. Не само што е оштетен на повеќе места туку текстот, исто како и првата реченица не е целосен - празната колона на почетокот покажува дека и предлошката за копирање била оштетена, значи текстот нема ниту наслов, а ниту автор. Иако античките автори го посочуваат Аристотел, сепак не е веројатно дека тој сам ги напишал сите 158 уредувања, иако има мислења дека заради угледот на Атина токму тој е автор на овој спис, а не некој од неговата школа. Но како што укажува проф. М. Сев тоа се должи на вообичените предрасуди во изучувањето на хеленската антика, што е погрешно и штетно, како и на состојбата со зачуваните документи (најмногу од Атина) што не ја одразува вистинската состојба (стр. 15). Други пак го негираат тоа укажувајќи на поврзаноста на неговото семејство од Стагира со македонскиот двор и на неговите не баш добри односи со Атина. Во прилог на второто мислење се споменуваат разликите во стилот на овој спис со делото *Политика* на Аристотел, контрадикциите во некои делови на двете дела, немањето на философски размисли, по ниту еден од овие аргументи не е решавачки така што прашањето останува отворено. Но како што забележува проф. М. Сев повеќе од јасно е дека списот го одразува духот и методите на работа на философската школа на Аристотел, а прашањето за точниот автор на списот не е толку важно. Разликите во двата дела на списот: првиот со приказ на развитокот на атинското политичко уредување (но не може да се вброи во историски дела зашто не опишува политички настани), а вториот со опис на функционирањето во времето кога списот е пишувачки за некои е доказ дека списот бил пишувачки од двајца автори. Не се знае кому, односно за која публика бил наменет овој текст.

Овој спис не е историско дело зошто темата и целта на списот не е историјата на Атина, туку нејзиниот политички систем и граѓанското право т.е. односот помеѓу единката како *zoon politikon* (оној што припаѓа на полисот) и групата преку што најдобро се согледува политичкиот систем. Рамномерната поделба на власта и рамнотежата во власта е главната тема на списот. Граѓанинот има право да извршува

секаква служба и затоа се избира со ждрепка (освен тогаш кога се потребни одредени знаења) - што е основниот белег на демократијата, а не според потеклото и богатството како што е во аристократското - олигархиско уредување.

Списот почнува со заговорот на Килон за воведување на тиранија, делот за најстарото (кралско) уредување на Атина не е зачуван. Следат законите на Дракон, реформите на Солон, Клистен и на Ефијалт, со што демократското уредување е целосно вообличено, по што почнува да дегенерира, и во 411-та год. е воведено олигархиско уредување. Структурата на вториот два и пол пати покус дел е помалку јасна, главно станува збор за начинот на избирање на магистрати и на овластувањата на органите: советот, пританите, собранието, судовите. Магистратурите се прикажани редоследно од најниските (со технички задолженија) до највисоките - политичките, но треба да се укаже дека не се подеднакво прикажани, особено недоволно се објаснети финансиската и судската администрација.

Повеќе од еден век научниците расправаат и за изворите на авторот кој според вообичаената античка пракса не го споменува (само еднаш упатува на Херодот) дури и тогаш кога буквално ги превзема, како поемите на Солон, натписи, текстови на закони и сл. Тоа ја покажува сериозноста на неговата работа но ние, за жал, најчесто не сме во можност да ги идентификуваме неговите извори од проста причина што во меѓувреме исчезнале. Иако не станува збор за критичко издание на изворот, авторот сепак прави обид за делумно дополнување на почетокот на списот со помош на зачуваните текстови како на пр. Плутарх. Хераклид од Лембос (II век н.е. кој направил резиме на аристотеловското дело за политичките уредувања и др., приложени во превод на крајот во поглавјето Анекс, стр. 165-169. Неговиот превод главно се заснова на текстот востановен и поправен од M. Chambers, објавен 1994-та во *Bibliotheca scriptorum Graecorum et romanorum Teubneriana*.

Пред да пристапи кон целосниот превод на текстот, авторот зборува за проблемите при преведувањето (стр. 52-54). Со оглед дека станува збор за текст со многу технички термини на институции од антиката какви што нема во современието, во науката се создадени два преведувачки правци. Едниот, првенствено филолошки, го застапува сфаќањето дека сè треба да се преведе (таков е првиот превод на француски јазик) што е анахроно и ја искривува сликата за антиката. На пр. воените заповедници во атинскиот полис се едногодишни и доверашниот висок заповедник идната година е обичен војник... Другото сфаќање, што го бранат историчарите е дека во неможност да се најде истозначен термин, подобро е термините само да се транскрибираат, а значењето да се објасни на соодветно место. Тоа е пристапот на авторот на овој превод со некои исклучоци што се должат на традицијата. Така на пр. вообичаено е извршниот орган *boule* да се преведува како совет, но ако неговите членови наречени *bouleutes* се преведат како советници тоа воопшто нема да ја одрази нивната улога во извршниот орган. Уште посилен е терминот *demos*: во најголем број на случаи преведен е со *народ* составен од гласачкото тело на граѓани, потоа со *демократиско уредување* кога станува збор за политичко здружување наспроти олигарсите, и на крај *дема*-територијално-административна единица на атинскиот град-држава. Различно, во зависност од контекстот, како *граѓанско тело*, *граѓанство* е преведен терминот *Politeia*, за чие значе-

ње има сериозни анализи (заб. 1, стр. 54). Овде би ја споменале студијата на Ф. Папазоглу, *REG*, 72, 1959, п. 100-105 и *ЖАнт* 45, 1995, стр. 237-244, иако се однесува на примери од Македонија во римско време зашто покажува дека основното значење на терминот е задржано. Што се однесува пак до транскрипцијата на имињата, авторот укажува дека нема усогласен систем и дека графитите се многу различни во зависност од традицијата.

Од печатни грешки треба да се укаже на погрешната година на владеење на Александар, 356-323 наместо 336-323 стр. 10. Со оглед на обемот на списот, форматот на книгата не само што е соодветно одбран, туку цепното издание е достапно до сите, а особено до студентите.

Ната Проева

Филозофски факултет, Скопје

E. PAPI (edit. by), *Supplying Rome and the Empire. Proceedings of an International Seminar held at Siena - Certosa di Pontignano on may 2-4, 2004 on Rome, the provinces, production and distribution*. Portsmouth, Rhode Island, 2007 (JRA Supplementary Series number 69, 2007), 28.6 x 22.2 x 19 cm, ISBN-13: 978-1887829694 pp. 227.

Nel maggio del 2004 si è svolto alla Certosa di Pontignano (Siena) un seminario internazionale di studi sul tema "*Supplying Rome and the Empire*". Il volume qui recensito raccoglie 15 relazioni presentate durante l'incontro, alle quali si aggiungono una prefazione, che illustra le finalità e gli esiti dell'incontro (E. Papi, *Preface*, p. 7), e un ultimo contributo nel quale trovano spazio le conclusioni e alcune interessanti considerazioni di carattere generale sul sistema economico romano e sui meccanismi di produzione e distribuzione (D. J. Mattingly, *Supplying Rome and the empire: some conclusions*, pp. 219-227).

La prima parte del volume (*I. For Rome: productions, products and containers*, pp.8-125) riunisce otto contributi che riguardano le grandi produzioni destinate a Roma, in particolare *salsamenta* (Cerri), grano (Papi, Martorella), olio di oliva (De Vos), ai quali si aggiungono ambra (Kolendo), metalli (Wilson) e pigmenti (Gliozzo).

Nuovi importanti dati sono illustrati per la Mauretania Tingitana: le ricerche archeologiche condotte a Thamusida (Marocco) testimoniano un ruolo importante della provincia nell'attività di salagione e produzione di *salsamenta*, in particolare nella fabbricazione delle anfore per il trasporto e la commercializzazione del prodotto. L'importanza economica e commerciale della Tingitana è ben evidenziata dai risultati dello studio sui *tituli picti* menzionanti *salsamenta* prodotti a *Lixus* e *Tingi*, che testimoniano una ampia diffusione dei prodotti della provincia (L. Cerri, *Salsamenta dalla Tingitana*, pp. 33-42).

Sempre a Thamusida (E. Papi, F.Martorella, *Il grano della Tingitana*, pp.85-96) sono stati messi in luce due *horrea*, uno civile nei pressi del porto sul fiume, l'altro nella *retentura* dei *castra*; la scoperta è di particolare interesse, dato l'esiguo numero di *horrea* fino a questo momento noti per le province africane in rapporto all'importanza di queste nell'approvvigionamento di